

УДК 355/359.08

П. М. Сніцаренко,

доктор технічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, полковник запасу,

Ю. О. Саричев,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, полковник запасу,

В. А. Ткаченко,

кандидат військових наук, начальник науково-дослідного відділу центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, полковник,

Л. В. Хоменко,

науковий співробітник центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, майор

Комплексна система протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад Збройних Сил України

У статті викладено погляди на створення системи протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил) на основі реалізації розробленої та верифікованої методики, що дає змогу проводити заходи випереджувального адекватного реагування.

Ключові слова: негативний інформаційно-психологічний вплив, методика виявлення та оцінювання, підсистема моніторингу інформаційного простору, система протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил).

© П. М. Сніцаренко, Ю. О. Саричев, В. А. Ткаченко, Л. В. Хоменко, 2018

Постановка проблеми. Серед основних завдань забезпечення інформаційної безпеки Міністерства оборони України (МОУ) та Збройних Сил України (ЗСУ) значаться питання організації та здійснення протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад ЗСУ [1], що викликає необхідність створення відповідної системи. Особливої актуальності ця обставина для України набула з початком агресії Російської Федерації, коли гостро та відчутно проявилися наслідки зовнішнього негативного інформаційно-психологічного впливу, зокрема на особовий склад ЗСУ та інших військових формувань, утворених відповідно до чинного законодавства України. Як визначено в статтях за участю авторів [2, 3], найефективніша протидія такому впливу має реалізуватися відповідно до кібернетичного принципу управління, де об'єктом управління є рівень морально-психологічного стану особового складу ЗСУ. У такому управлінні найбільш раціонально поєднуються процеси своєчасного й достовірного виявлення та оцінювання рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на визначену цільову аудиторію (в нашому випадку – ЗСУ) та своєчасне й адекватне реагування на нього. Таким чином, доцільно вести мову саме про комплексний підхід при вирішенні питання створення системи протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад ЗСУ та інших складових сил оборони держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що, попри значну кількість публікацій за тематикою, наближеною до питань протидії негативному інформаційно-психологічному впливу [4–10], зокрема на особовий склад військ (сил) [11], на сьогодні теорія протидії такому впливу обмежена на рівні концептуально-декларативних положень. Якщо узагальнити вагомні чинники, які окреслено, зокрема, у [2, 3], то видно, що основною причиною незадовільного стану протидії негативному впливу є комплекс невирішених питань теоретичного та практичного характеру. При цьому основна теоретична проблема полягає у відсутності системного підходу та дієвого методичного апарату для розв'язання цього питання. Звідси й різні варіанти рішень, які їх автори звужують до рівня свого розуміння. Зокрема, недосконалість таких рішень для практики зумовлюється відсутністю чітких формальних методів і методик для кількісних оцінок певних аспектів цієї сфери (насамперед щодо виявлення та оцінювання рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад ЗСУ). Із цієї причини його кількісне оцінювання не проводиться, а оцінювання морально-психологічного стану ЗСУ, який є наслідком і такого впливу, здійснюється за якісними показниками на основі результатів моніторингу у військових частинах та підрозділах відповідно до чинних інструкцій [12], тобто постфактум до наслідків різних впливів. Це означає, що реально відсутня як підсистема виявлення та оцінювання рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад ЗСУ та інших військових

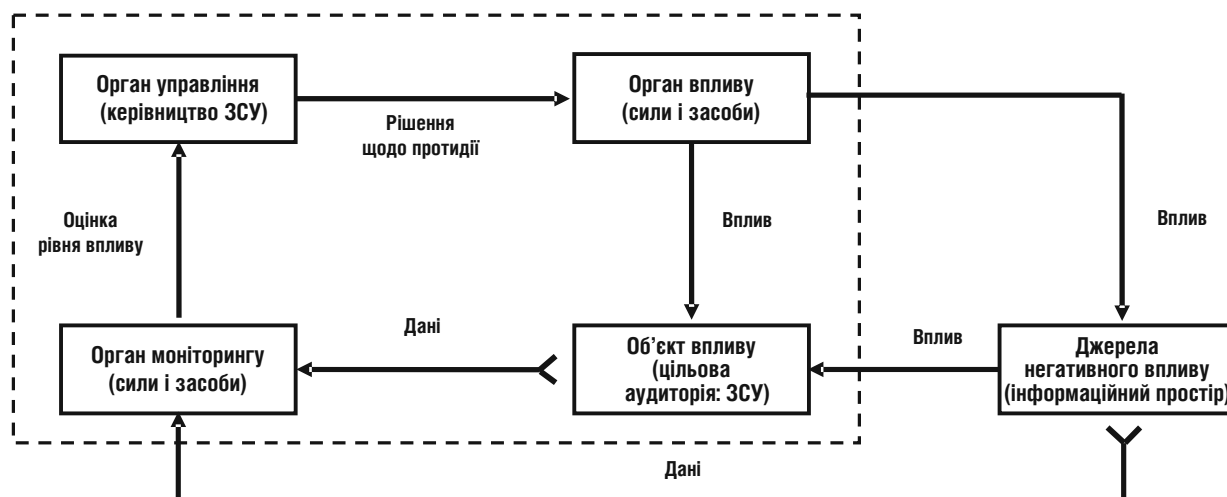

Рис. 1. Кібернетична модель реалізації протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил)

формувань зокрема, так і реальна система протидії негативному інформаційно-психологічному впливу загалом, а це не дає змоги проводити випереджальні заходи для стабілізації морально-психологічного стану військ (сил).

Метою статті є розгляд методологічного підходу до створення комплексної системи протидії негативному інформаційно-психологічному впливу (на прикладі особового складу ЗСУ) з урахуванням кількісних показників оцінки рівня негативного інформаційно-психологічного впливу як необхідної умови створення такої системи з можливостями організації та реалізації дій випереджувального характеру.

Викладення основного матеріалу. У роботі [2] визначено, що забезпечення адекватної протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил) можливе лише за умов побудови комплексної системи протидії такому впливу, процес функціонування якої відповідає кібернетичній моделі управління з такими її обов'язковими фазами:

- виявлення впливу;
- оцінювання рівня впливу;
- формування висновків з оцінки рівня впливу та рішення щодо необхідності протидії;
- планування заходів протидії впливу, затвердження плану заходів протидії;
- реалізація заходів протидії впливу відповідно до плану;
- контроль за дієвістю реалізованих заходів протидії впливу та їх коригування.

За законами кібернетики, стійкість управління забезпечується наявністю так званих «прямого» і «зворотного» зв'язків, тому кібернетична модель такого управління матиме вигляд, як представлено на *рисунку 1*.

Як видно із цієї моделі, при такому управлінні процеси своєчасного і достовірного виявлення та оцінювання рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на визначену цільову аудиторію (ЗСУ) та своєчасного й адекватного реагування стають нерозривними та взаємно синхронізованими, що є запорукою стійкості загального процесу управління.

На сьогодні в ЗСУ ця модель реалізується частково, лише в межах контура, обмеженого штриховою лінією. Але для організації ефективної протидії шляхом здійснення випереджувальних стабілізаційних заходів цього недостатньо, оскільки оцінювання морально-психологічного стану ЗСУ, котрий є індикатором сукупного інформаційного впливу на цільові аудиторії, що вже відбувся, здійснюється за його наслідками, отже, без аналізу динаміки такого впливу, особливо негативного, джерелом якого є інформаційний простір. Цей недолік чинної сьогодні системи потрібно компенсувати шляхом цілеспрямованого моніторингу подій в інформаційному просторі України з виокремленням тих подій, які можуть завдати шкоди морально-психологічному стану військ (сил).

Методологічний підхід до створення підсистеми моніторингу інформаційного простору для виявлення та оцінювання рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад ЗСУ базується на основі відповідної методики, за допомогою якої визначаються необхідні кількісні показники, зокрема такої, сутність якої розглянута у [2, 3]. У ній рівень впливу визначається через «зважену» інтенсивність сукупного негативного інформаційного процесу, що спостерігається в інформаційному просторі держави за відносно короткий час, та доступного, зокрема, для особового складу ЗСУ. Розроблена методика дає змогу своєчасно та кількісно оцінити динаміку зростання інтенсивності інформаційних процесів (дій, фактів) в інформаційному

просторі держави, які можуть впливати на свідомість особового складу ЗСУ. Тому шляхом отримання кількісних «квантових зрізів» інтенсивності послідовно в часі забезпечується індикація зміни інформаційного стану, на основі чого обґрунтовано та об'єктивно можливо проводити випереджувальні заходи з протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил), у тому числі ще до того моменту, коли такий вплив починає відчутно проявлятися.

Аналіз показує, що в МОУ та ЗСУ є профільні структурні підрозділи, які виконують функції моніторингу інформаційного простору в інтересах ЗСУ, зокрема Головне управління розвідки (ГУР) МОУ, Управління інформаційних технологій (УІТ) МОУ, Управління комунікацій та преси (УКП) МОУ, Відділ координації стратегічних комунікацій та моніторингу (ВКСКтаМ) МОУ, Центр інформаційної протидії (ЦІП) Об'єднаного оперативного штабу (ООШ) ЗСУ, Головне оперативне управління (ГОУ) ГШ ЗСУ, Головне управління морально-психологічного забезпечення (ГУМПЗ) ЗСУ, Головне управління зв'язку та інформаційних систем (ГУЗІС) ГШ ЗСУ, Управління зв'язків з громадськістю (УЗГ) ЗСУ, а також підрозділи Сил спеціальних операцій (ССпО) ЗСУ. Проте їх злагодженого та гармонійного функціонування для протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил) явно бракує, тим більше діяльності за кібернетичним принципом. Тому для впровадження в практику зазначеної вище методики для моніторингу інформаційного простору або подібної до неї як невіддільного елемента для реалізації ефективної системи протидії необхідно провести відповідні організаційні заходи з метою забезпечення координованих дій цих структурних підрозділів відповідно до алгоритму методики. Проведення в життя таких заходів означатиме потребу першочергового створення підсистеми моніторингу інформаційних процесів в інформаційному просторі держави для виявлення та оцінювання рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил) у загальній системі протидії, що забезпечить найбільш зважене реагування на прояви такого впливу, причому на випередження щодо його наслідків.

Зазначене дає підстави стверджувати, що реалізація кібернетичної моделі системи протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил) та створення умов для випереджувальних стабілізаційних заходів потребує виконання таких вимог:

- система протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил) має діяти за кібернетичним принципом відповідно до схеми на *рисунку 1*, де об'єктом управління є рівень морально-психологічного стану визначеної цільової аудиторії, зокрема особового складу ЗСУ;

- у системі протидії має бути введена в практику модель реагування на негативний інформаційно-психо-

логічний вплив на особовий склад ЗСУ, виходячи з оцінювання його поточного рівня в кількісному вимірі за ступенем його «зваженої» інтенсивності (квантування), тобто значущості для впливу на морально-психологічний стан особового складу ЗСУ;

- для виявлення та оцінювання рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил) у загальній системі протидії потрібно створити трирівневу підсистему моніторингу інформаційних процесів в інформаційному просторі держави, як описано в [3];

- застосувати в підсистемі моніторингу методику виявлення та оцінювання в кількісному вимірі рівня негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил) з його квантуванням за ступенем значення для морально-психологічного стану ЗСУ;

- кожному квантовому рівню інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил) має відповідати певна сукупність компенсаційних заходів протидії шляхом цілеспрямованого впливу відповідно до кібернетичної моделі (*рис. 1*) з метою стабілізації морально-психологічного стану визначеної цільової аудиторії, загалом ЗСУ;

- забезпечити контроль за рівнем морально-психологічного стану ЗСУ шляхом моніторингових процедур безпосередньо у військах.

Потреба виконання відповідних організаційних заходів пов'язана з необхідністю розподілу завдань між структурними підрозділами МОУ та ЗСУ, які повинні залучатися до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад ЗСУ за наведеною вище кібернетичною моделлю. Участь таких підрозділів зумовлена їхніми функціями в інформаційній сфері, визначеними нормативно-правовою базою, місцем та роллю в загальній структурі МОУ та ЗСУ, що відображає схема на *рисунку 2*.

Як видно з наведеної схеми, в МОУ та ЗСУ існують основні складові системи протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил). Тому цей факт слід вважати об'єктивною підставою для функціонування та застосування такої сукупності елементів як системи в інтересах виконання ЗСУ завдань за призначенням. Водночас у цій схемі не очевидними є місце та роль кожного зі структурних підрозділів у реалізації протидії за схемою кібернетичної моделі та з використанням запропонованої методики, яка забезпечує проведення випереджувальних стабілізаційних заходів.

Аналіз функцій структурних підрозділів МОУ та ЗСУ в інформаційній сфері, визначених нормативно-правовою базою, дає підстави запропонувати варіант розподілу ролей, місць і завдань кожного зі структурних підрозділів у кібернетичній схемі протидії з реалізацією запропонованого методичного підходу. Такий доцільний розподіл демонструє схема на *рисунку 3*.

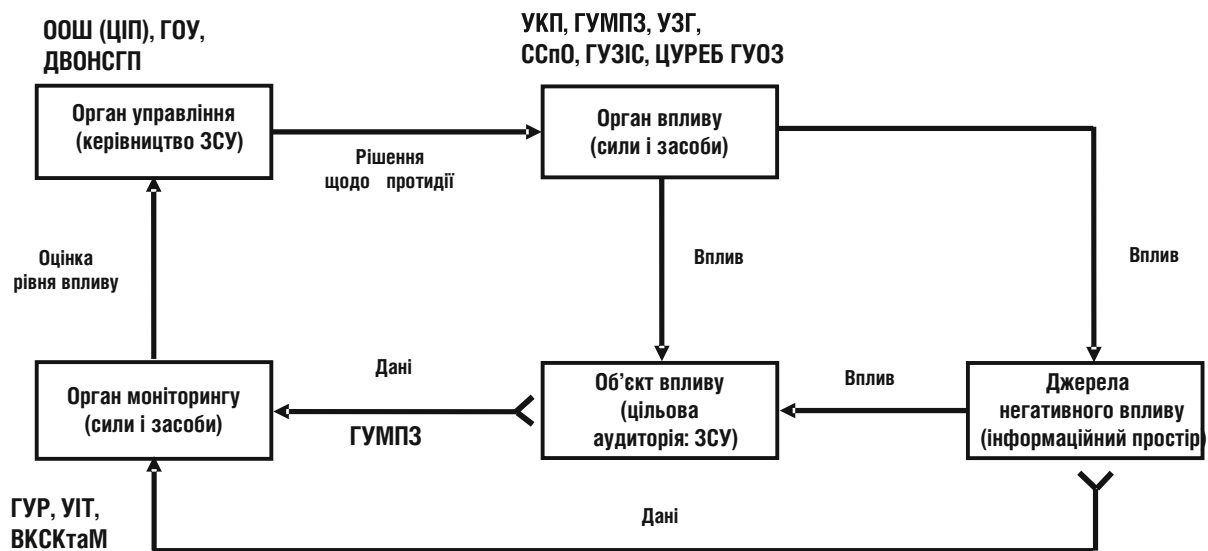

Рис. 3 Кібернетична модель реалізації системи протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил)

У цій схемі основні складові методики виявлення та оцінювання негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад ЗСУ реалізуються відповідним органом моніторингу, де інтегруються зусилля основних виконавців:

- ГУР МОУ – селекція та класифікація повідомлень зарубіжного походження, які поширюються в інформаційному просторі України та можуть негативно впливати на морально-психологічний стан особового складу ЗСУ;
- УІТ МОУ – селекція та класифікація повідомлень вітчизняних ЗМІ, які поширюються в інформаційному просторі України та можуть негативно впливати на морально-психологічний стан особового складу ЗСУ, а також взаємодія з компетентними органами поза межами МОУ з метою отримання необхідної інформації;
- ГУМПЗ ЗСУ – селекція та класифікація повідомлень та інформаційних приводів, які дійшли до широкої військової аудиторії ЗСУ та можуть негативно впливати на морально-психологічний стан особового складу військ (сил).

Крім того, в МОУ діє відділ координації стратегічних комунікації та моніторингу, який здійснює селекцію повідомлень вітчизняних та зарубіжних ЗМІ, що поширюються в інформаційному просторі України та можуть негативно впливати на морально-психологічний стан, зокрема керівництва МОУ та ЗСУ.

Кожен із цих виконавців організовує роботу в режимі безперервного моніторингу відповідного сегмента інформаційного простору, узагальнює результати роботи за певний період (наприклад, за тиждень, щоб мати певну статистику) відповідно до класифікаційної таблиці подій в інформаційному просторі України [2], готує за встановленою формою донесення та надає його до робочого органу

управління протидією (доцільно, щоб це був ЦП ООШ ЗСУ).

Робочий орган управління протидією (ЦП ООШ ЗСУ) на основі отриманих донесень (з урахуванням їх «вагової» оцінки) визначає квантовий рівень негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад ЗСУ за період формування отриманих донесень. Виходячи із цього визначення, з урахуванням основних тенденцій в отриманих повідомленнях цей орган готує пропозиції керівництву ЗСУ, яке приймає рішення щодо протидії.

За потреби здійснення практичних заходів робочим органом управління протидією із залученням профільних структурних підрозділів МОУ та ЗСУ (обов'язково Департамент військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики (ДВОНСГП) МОУ та ГОУ ГШ ЗСУ) здійснюється планування заходів впливу, які забезпечують стабілізацію морально-психологічного стану особового складу ЗСУ.

Заплановані заходи впливу як на особовий склад ЗСУ, так і на джерела негативного інформаційно-психологічного впливу проводять виконавчі сили і засоби відповідно до призначення, які організуються та координуються. Зокрема, це такі структури, як УКП МОУ, ГУМПЗ ЗСУ, ГУЗІС ГШ ЗСУ, УЗГ ЗСУ, Центральне управління радіоелектронної боротьби Головного управління оперативного забезпечення (ЦУРЕБ ГУОЗ) ЗСУ, ССпО ЗСУ.

Висновки

1. Система протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил) ЗСУ загалом має комплексний характер та повинна діяти за кібернетичним принципом управління. Кібернетична

модель системи протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад ЗСУ може бути реалізована шляхом визначення місця, ролі та основних функцій суб'єктів здійснення такої протидії, якими є профільні структурні підрозділи МОУ та ЗСУ: ГУР МОУ, УІТ МОУ, УКП МОУ, ВКСКтаМ МОУ, ДВОН СГП МОУ, ООШ ЗСУ (ЦП), ГОУ ГШ ЗСУ, ГУМПЗ ЗСУ, ГУЗІС ГШ ЗСУ, УЗГ ЗСУ, ЦУРЕБ ГУОЗ ЗСУ, підрозділи ССпО ЗСУ.

2. Невід'ємною ланкою системи протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил) має бути підсистема моніторингу інформаційного простору для виявлення та оцінювання рівня такого впливу, яка створюється як трирівнева шляхом організаційного об'єднання зусиль профільних структурних підрозділів МОУ та ЗСУ. Головним методологічним принципом функціонування підсистеми має бути принцип застосування кількісної міри при виявленні та оцінюванні рівня такого впливу, що забезпечить безперервне стеження за його динамікою та реалізацію випереджувальної стратегії протидії.

3. Випереджувальні заходи щодо протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил) обґрунтовано та об'єктивно можливо проводити на підставі отриманих кількісних «квантових зрізів» інтенсивності негативного інформаційного процесу в інформаційному просторі України послідовно в часі, які забезпечують індикацію зміни інформаційного стану, зокрема ще до того моменту, коли такий вплив починає відчутно проявлятися.

Подальші дослідження доцільно зосередити на науковому супроводженні впровадження запропонованої кібернетичної системи протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад військ (сил) з використанням у системі методики моніторингу інформаційного простору.

Перелік літератури

1. Концепція забезпечення інформаційної безпеки Міністерства оборони України та Збройних Сил України, затверджено наказом Міністра оборони України № 10 від 10 січня 2014 р.

2. Методичні основи виявлення та оцінювання негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військ (сил) / П. М. Сніцаренко, Ю. О. Саричев, Ю. І. Михеев, М. В. Праута // Наука і оборона. – 2017. – № 3–4. – С. 18–25.

3. Підсистема моніторингу інформаційного простору як необхідна складова системи протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад Збройних Сил України / П. М. Сніцаренко, Ю. О. Саричев, В. А. Ткаченко, О. А. Мотузьяник // Наука і оборона. – 2018. – № 1. – С. 29–33.

4. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України: підручник : у 2-х ч. – Ч. 1. / [В. М. Вілко, В. М. Грицюк, В. Г. Дикун та ін.]; за заг. ред. В. В. Стасюка. – К. : НУОУ, 2012. – 464 с.

5. Петрик В. М. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю; ведення інформаційних війн і спеціальних інформаційних операцій : навч. посіб. / В. М. Петрик, В. В. Остроухов [та ін.]. – К. : Росава, 2006. – 208 с.

6. Черненко Т. В. Пріоритети державної інформаційної політики в умовах гібридної війни / Т. В. Черненко // Стратегічні пріоритети. – № 4 (37). – К. : НІСД, 2015. – С. 83–92.

7. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни / Г. Г. Почепцов. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. – 497 с.

8. Почепцов Г. Г. Росія і Україна у співставленні їх комунікативно-пропагандистських можливостей / Г. Г. Почепцов. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/33291>.

9. Малик І. В. Механізми протидії негативним впливам інформаційної пропаганди / І. В. Малик. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ena.lp.edu.ua/lviv_politechnic_publishing_haus.

10. Магда Є. М. Гібридна війна: питання і відповіді / Є. М. Магда. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/gibridna_viyuna_pytannya_i_vidpovidi.

11. Хорошко В. О. Інформаційна війна. ЗМІ як інструмент інформаційного впливу на суспільство. – Ч. 1 / В. О. Хорошко, Ю. Є. Хохлачова // Ukrainian Scientific Journal of Information Security. – Vol. 22. – Issue 3. – 2016. – P. 283–288.

12. Інструкція про порядок оцінки морально-психологічного стану в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України : затверджено наказом Міністра оборони України № 335 від 21 травня 2013 р., зі змінами, внесеними наказом Міністра оборони України № 728 від 17 грудня 2015 р., зареєстровано в Мін'юсті України за № 29/28159 11 січня 2016 р.